

Na opening der middagvergadering met psalmgezang en gebed deelde de voorzitter mede dat voor 1940 de vergadering van het Geref. Schoolverband is vastgesteld op 14 Februari. Mocht deze datum naderhand worden gewijzigd, dan wordt dit uiteraard bericht.

Nadat nog eenige huishoudelijke zaken waren behandeld, werd het woord gegeven aan den inmiddeels gearriveerden spreker prof. dr. H. Dooyeweerd van Amsterdam, die refereerde over „De vrijheid der school en haar gebondenheid in de vervlechting met andere levenskringen”.

16 Feb. '39.

Rede Prof. Dooyeweerd.

De kwestie van de vrijheid der school, aldus spr., staat weer in het centrum der belangstelling. De oorzaken hiervan zijn ten eerste het voortdringen der totalitaire staatsbeschouwingen en ten tweede vooral de vrees voor een soort staatspaedagogiek, onder meer gewekt door het z.g. plan-Welling.

In 1936 werd in België een in details uitgewerkt leerplan aan alle scholen toegezonden, ter bespreking met het personeel. Dit heeft blijkbaar aanstekelijk op onze noordelijke inspectie gewerkt.

De reactie op het plan-Welling was ook onder ons verschillend. Eenerzijds waardeerden velen het, anderzijds werd gesproken van een aanslag op ons onderwijs.

Spr. wil niet ingaan op technische kwesties, maar de principieele kant bezien.

In „Stemmen des Tijds” verscheen een belangrijk artikel van den heer Philip J. Idenburg over de vrijheid der school. Naar aanleiding hiervan ontstond een polemiek met de „Standaard”. Het ging hierbij vooral over de vraag of de vrijheid der school een onaantastbaar goed was, dan wel of het hier enkel ging om iets wat historisch was geworden, maar ook weer kon verdwijnen.

Idenburg maakte een onderscheid tusschen Lohman en Kuyper en sloot zich aan bij Lohman.

Was voor dit maken van onderscheid redenen?

We komen hierbij tot het eigenlijke onderwerp van het debat: de soevereiniteit in eigen kring.

Kuyper stelde deze op den voorgrond. Ook Groen van Prinsterer sprak er al van. Maar hij legde het accent toch iets anders dan Kuyper. Groen was sterk beïnvloed door de historische denkwijze. De historie deed hem voor staat en maatschappij een organisatie „van onderen op” in vrije volksgroepen kennen. De Fransche revolutie kende een opbouw „van bovenaf”, waarbij de staat alles opslokte.

Neen, zegt Groen, laten we terugkeeren tot de christelijk-historische beschouwingswijze, aansluitend aan de geschiedenis.

En nu treedt Kuyper op. Hij breekt ook met de beschouwing der Fransche revolutie, en spreekt van soevereiniteit in eigen kring, maar fundeert deze niet op de historie, maar op de ordinantiën die God voor de menschelijke samenleving gesteld heeft.

De soevereiniteit in eigen kring is gegrond in de eigen aard der kringen: gezin, staat, kerk, school. In Gods ordinantiën voor deze kringen ligt de wereldorde verankerd.

Men ziet hier dus twee lijnen: een historische lijn van Groen, en, wat dr. Idenburg noemde de dogmatische lijn van Kuyper.

Zijn dit nu twee volkomen van elkaar afwijken-de lijnen?

Volgens sprekers inzicht niet. Beiden hebben hun eigen rechtvaardiging. Feitelijk hebben Groen en Kuyper niet hetzelfde op het oog als ze spreken van soevereiniteit in eigen kring. We moeten hierbij voor de school scherp onderscheiden tusschen twee kwesties: 1o. de wisselende historische organisatievorm van het schoolverband en 2o. de interne eigegezaardheid of soevereiniteit in eigen kring van de school.

Spr. wilde allereerst over het eerste punt spreken, de kwestie van het gezag over de scholen, de organisatievorm.

Er zijn hierbij drie historische vormen te onderscheiden: 1o. de school aan de kerk, 2o. de school aan den staat, 3o. de school aan de ouders.

Het eerste beginsel werd verwerkelijkt in de z.g. Kloosterscholen, maar werd ook voorgestaan door den Duitschen, Lutherschen, anti-revolutionair Fr. J. Stahl.

De tweede vorm vindt men in de christelijke staatsschool in Nederland van voor de Fransche revolutie. Ook Groen heeft feitelijk steeds naar een christelijke staatsschool gestreefd, al heeft hij om praktische redenen dit ideaal een tijdlang laten varen. Ook in het niet-christelijke kamp vindt men deze gedachte in verschillende vormen.

Kuyper verdedigde allereerst de idee van de school aan de ouders, zoo ook Lohman, maar deze niet uit principe, als Kuyper, maar uit utiliteits-overwegingen.

wen. De leuze: „De school aan de ouders is principieel verdedigd op grond van het feit, dat de ouders de eerste rechthebbenden en de eerste opvoeders van de kinderen zijn. Het leven met zijn steeds grootere eischen zou het echter onmogelijk maken, dat de ouders de geheele opvoeding en het geheele onderwijs ter hand nemen. Vandaar de school als behulpesl, noodinstituut.

Deze voorstelling van zaken bevredigt toch niet geheel.

Is het waar, dat de soevereiniteit van den gezinskring eischt, dat het gezag in de school aan de ouders behoort?

Maar laat men dan eens op de uitwerking van deze gedachte letten. Niet de ouders, maar de schoolbesturen treden als gezaghebbend op. En ze ontleenen hun gezag niet allereerst aan de afzonderlijke gezinnen, maar oefenen het uit in verband met de interne verhouding van het grootere schoolverband.

In werkelijk interne gezinszake kan een gezinshoofd zich nooit schikken naar de meening van een buitenstaander. Maar als lid van de oudercommissie of het schoolbestuur moet hij zich wel terdege schikken naar de meerderheid. Hieruit volgt reeds, dat de zaak bij de school toch iets anders ligt.

Het ware op zichzelf denkbaar, dat onder zeer bijzondere maatschappelijke, sociale en staatkundige omstandigheden de staatsschool of de kerkelijke school niet de vrijheid en soevereiniteit der school zou aantasten, terwijl anderzijds in bepaalde gevallen de school aan de ouders niet steeds deze vrijheid zou waarborgen.

In zoverre kan men Idenburg toestemmen, dat de organisatievorm kan wisselen.

Maar dit wil allerminst zeggen, dat dus ook voor de school de soevereiniteit in eigen kring kan en mag verdwijnen.

Hoe ook de vervlechting van de school met andere kringen ooit moge zijn of worden, het beginsel van de soevereiniteit in eigen kring, dat zelf niet is een historisch wisselend principe, moet voor de school worden gehandhaafd.

De vervlechting van de school kan zijn: a. met den staat, b. met de kerk, c. met het gezin. In de organisatievorm van de school kan aan een dezer drie een min of meer groote plaats worden ingeruimd, lettende op het meer of minder nauw contact met de school die deze kringen hebben.

Maar daarbij kan steeds, ook van de zijde van het gezin, gevaar dreigen voor de soevereiniteit in eigen kring, als de interne grenzen dezer kringen niet worden geëerbiedigd.

Het noodzakelijke contact tusschen de school en de andere drie kringen raakt niet de soevereiniteit in eigen kring, maar enkel de vervlechting der kringen onderling.

In de middeleeuwse maatschappij had men veel ongedifferentieerde samenlevingsbanden, bijvoorbeeld het geslacht of de gilde.

Zulk een gilde was een broederschap, die de gildebroeders met hun gezinnen omvatte. Haar

taak was: bijstand aan alle leden van de gilde. Daarnaast was de gilde bedrijfsvereniging. Eveneens was de gilde politieke vereniging ter uitoefening van stemrecht.

Verder hadden de gilden eigen kerken en altaren, dus waren ze ook kerkformaties. Zulk een gilde was dus alles tegelijk.

De Fransche revolutie heeft met deze ongedifferentieerde samenlevingsverbanden schoon schip gemaakt. Dat was goed, want deze toestand was verouderd, afgestorven.

Als de samenleving zich verder gaat differentieeren, gaan zich staat, bedrijf en ook school als afzonderlijke verbanden afteekenen.

Toch blijven er steeds enge banden: We kennen nog staatsbedrijven, staatsscholen, staatskerken. Toch is dit heel iets anders dan in de middeleeuwen. Toen was er voor al deze verbanden slechts één organisatie, bijvoorbeeld de bovengenoemde gilde. Nu heeft men, ondanks de vervlechting bij de staatsschool toch met een school en bij het staatsbedrijf toch met een bedrijf te doen.

Zijn daarmee school, bedrijf, enz. gestempeld tot puur historische verschijnselen?

Neen. De eigen levenswet van staat, bedrijf, school, enz. blijft steeds aanwezig.

Ook de mensch treedt niet dadelijk op in de schepping. God schiep eerst hemel en aarde, toen de plantenwereld, toen de dierenwereld en eindelijk den mensch. Maar daarmee is de mensch geen puur historisch verschijnsel, doch een eigegeaard schepsel met eigen levenswet. Ook de school is dit, al treedt ze eerst later op in de samenleving.